

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ

(1864 — 1902)

Павло Арсенович Грабовський народився 11 вересня 1864р. у с. Пушкарне на Харківщині в бідній сім'ї паламаря. Вчився в Охтирській бурсі (1874 — 1879) та Харківській духовній семінарії, де самотужки ґрунтовно знайомився з художньою класикою, таємно виявляв велике зацікавлення політичною літературою, тягнувся до обговорення актуальних суспільних проблем.

За зв'язки з харківським гуртком народницької організації «Чорний переділ», поширення забороненої літератури Грабовський у 1882р. був заарештований і виключений з семінарії. Перебуваючи під гласним наглядом поліції, він до квітня 1885р. проживав у с. Пушкарне, безрезультатно намагаючись знайти роботу, а після зняття нагляду переїхав до Харкова, де працював коректором газети. Тут він поновлює революційну діяльність. Усі ці роки, починаючи з семінарії, Грабовський активно займається самоосвітою, пробує сили в літературній творчості.

У листопаді 1885р. Грабовського беруть на військову службу. Місце дислокації піхотного полку (м. Валки поблизу Харкова) давало йому змогу не втрачати зв'язків з підпільною народницькою організацією. Проте невдовзі як покара за виступ проти армійського начальства його чекало переведення до Туркестанського військового округу. Саме тоді жандармерії вдалося розкрити його участь в розповсюдженні відозв народників; в Оренбурзі Грабовського заарештовують, повертають до Харкова й ув'язнюють. На початку 1888р. він був засуджений на п'ятирічне заслання до Сибіру.

Під час перебування у в'язниці Грабовський написав ряд поезій, окремі з яких у зміненому й переробленому вигляді увійшли пізніше до першої збірки. Тут була також створена поема «Текінка».

В цей час молодий поет пише вірші російською мовою «Друзьям» (поширювався у списках серед політичних засланців), «Из путевых заметок», поему «По Сибири. Из живых впечатлений» (1888, не закінчена).

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ

(1864 — 1902)

Павло Арсенович Грабовський народився 11 вересня 1864р. у с. Пушкарне на Харківщині в бідній сім'ї паламаря. Вчився в Охтирській бурсі (1874 — 1879) та Харківській духовній семінарії, де самотужки ґрунтовно знайомився з художньою класикою, таємно виявляв велике зацікавлення політичною літературою, тягнувся до обговорення актуальних суспільних проблем.

За зв'язки з харківським гуртком народницької організації «Чорний переділ», поширення забороненої літератури Грабовський у 1882р. був заарештований і виключений з семінарії. Перебуваючи під гласним наглядом поліції, він до квітня 1885р. проживав у с. Пушкарне, безрезультатно намагаючись знайти роботу, а після зняття нагляду переїхав до Харкова, де працював коректором газети. Тут він поновлює революційну діяльність. Усі ці роки, починаючи з семінарії, Грабовський активно займається самоосвітою, пробує сили в літературній творчості.

У листопаді 1885р. Грабовського беруть на військову службу. Місце дислокації піхотного полку (м. Валки поблизу Харкова) давало йому змогу не втрачати зв'язків з підпільною народницькою організацією. Проте невдовзі як покара за виступ проти армійського начальства його чекало переведення до Туркестанського військового округу. Саме тоді жандармерії вдалося розкрити його участь в розповсюдженні відозв народників; в Оренбурзі Грабовського заарештовують, повертають до Харкова й ув'язнюють. На початку 1888р. він був засуджений на п'ятирічне заслання до Сибіру.

Під час перебування у в'язниці Грабовський написав ряд поезій, окремі з яких у зміненому й переробленому вигляді увійшли пізніше до першої збірки. Тут була також створена поема «Текінка».

В цей час молодий поет пише вірші російською мовою «Друзьям» (поширювався у списках серед політичних засланців), «Из путевых заметок», поему «По Сибири. Из живых впечатлений» (1888, не закінчена).

У дорозі до місця заслання Грабовський знайомиться і здружується з членом народовольської організації Н. К. Сигидою. Бути разом їм довелось недовго: Сигиду відправили до жіночої в'язниці на Кару (де вона загинула восени 1889р.), Грабовського — на поселення в Балаганський округ Іркутської губернії. Поет назавжди зберіг у пам'яті образ цієї прекрасної жінки, мужньої революціонерки, вірного товариша, присвятивши їй ряд віршів.

На місці відбування покари у зв'язку з репресіями самодержавства проти політичних засланих Грабовський та його товариші пишуть відомий протест «Русскому правительству». Ця акція стала причиною ще одного — третього — арешту. З серпня 1889 по березень 1892р. поет перебуває в Іркутській губернській в'язниці і після двох судових процесів термін заслання Грабовського збільшився (з подальшим поліційним наглядом).

Час перебування в іркутській в'язниці був переломним для літературної творчості Грабовського. Діставши від знайомих деякі відомості про літературне життя в Галичині, він зав'язує листування з І. Франком, надсилає вірші у галицькі часописи (перші його твори з'явилися друком у «Зорі» за 1890р.). Водночас поет розпочинає велику перекладацьку роботу (переклад першої глави «Євгенія Онегіна» О. Пушкіна, фрагментів «Фауста» Гете, віршів народовольця П. Якубовича та ін.). На цей період припадає написання поеми «Бурятка» (1891).

Разом із товаришами Грабовський був засуджений на поселення у найглухіших місцях Східного Сибіру. З кінця 1893 до кінця 1896р. поетові довелося проживати у Вілюйську та населених пунктах Вілюйського округу. На засланні Грабовський, використовуючи спогади тутешніх очевидців, написав нарис-життєпис про Чернишевського («Житє і слово», 1895). З Вілюйська Грабовський надслав у Галичину оригінальні й перекладні віршові твори, статті й нариси. Це дало можливість підготувати і видати у Львові збірки П. Грабовського «Пролісок» (1894), «Твори Івана Сурика» (1894, переклади), «З чужого поля» (1895, переклади світової поезії), «З півночі» (1896, оригінальні поезії та переклади).

У дорозі до місця заслання Грабовський знайомиться і здружується з членом народовольської організації Н. К. Сигидою. Бути разом їм довелося недовго: Сигиду відправили до жіночої в'язниці на Кару (де вона загинула восени 1889р.), Грабовського — на поселення в Балаганський округ Іркутської губернії. Поет назавжди зберіг у пам'яті образ цієї прекрасної жінки, мужньої революціонерки, вірного товариша, присвятивши їй ряд віршів.

На місці відбування покари у зв'язку з репресіями самодержавства проти політичних засланих Грабовський та його товариші пишуть відомий протест «Русскому правительству». Ця акція стала причиною ще одного — третього — арешту. З серпня 1889 по березень 1892р. поет перебуває в Іркутській губернській в'язниці і після двох судових процесів термін заслання Грабовського збільшився (з подальшим поліційним наглядом).

Час перебування в іркутській в'язниці був переломним для літературної творчості Грабовського. Діставши від знайомих деякі відомості про літературне життя в Галичині, він зав'язує листування з І. Франком, надсилає вірші у галицькі часописи (перші його твори з'явилися друком у «Зорі» за 1890р.). Водночас поет розпочинає велику перекладацьку роботу (переклад першої глави «Євгенія Онегіна» О. Пушкіна, фрагментів «Фауста» Гете, віршів народовольця П. Якубовича та ін.). На цей період припадає написання поеми «Бурятка» (1891).

Разом із товаришами Грабовський був засуджений на поселення у найглухіших місцях Східного Сибіру. З кінця 1893 до кінця 1896р. поетові довелося проживати у Вілюйську та населених пунктах Вілюйського округу. На засланні Грабовський, використовуючи спогади тутешніх очевидців, написав нарис-життєпис про Чернишевського («Житє і слово», 1895). З Вілюйська Грабовський надслав у Галичину оригінальні й перекладні віршові твори, статті й нариси. Це дало можливість підготувати і видати у Львові збірки П. Грабовського «Пролісок» (1894), «Твори Івана Сурика» (1894, переклади), «З чужого поля» (1895, переклади світової поезії), «З півночі» (1896, оригінальні поезії та переклади).

Оригінальні поетичні твори Грабовського є його найвагомішим внеском в українську літературу. Проте ними не обмежувалась діяльна участь поета в літературному процесі 90-х рр. У галицьких виданнях друкувалися його нариси, статті, замітки, поетичні переклади.

Статті Грабовського торкаються різноманітних проблем тогочасного громадського і культурного життя на Україні, в Сибіру та Галичині («Лист до молоді української», «Коротенькі вістки з Сибірі», «Дещо в справі жіночих типів», «Дещо до свідомості громадської», «Дещо про освіту на Україні», «Економічна безвикрутність благословенної Полтавщини» та ін.). Трагічне життя подруги поета, спільниці у боротьбі відображено ним у статті «Надія Костева Сигида. Сумна споминка».

Чимало виступів Грабовського присвячено актуальним проблемам літератури. Це біографічні нариси про видатних діячів російського літературного й суспільного руху («Микола Гаврилович Чернишевський», «Михайло Ларіонович Михайлов»), спогади про українських письменників («Порфир Кореницький», «Споминки про д-ра В. Александрова»), статті, що містять розгляд творчості Шевченка і Пушкіна та міркування про їх значення («Т. Шевченко в Нижнім Новгороді», «Московські переклади творів Шевченкових», «Тарас Григорьевич Шевченко», «Памяти Т. Г. Шевченко», «К пушкинському вечеру в народной аудиторії»; останні три були надруковані в тобольській газеті «Сибирский листок»).

Протягом усього творчого життя Грабовський здійснював величезну роботу як перекладач творів світової поезії. У книгах «З чужого поля», «Доля», «З Півночі» (розділ «Переклади»), «Кобза», в підготовленій, але не виданій збірці «Хвиля» (1899) вміщено переклади поетичних творів із 25 літератур світу. Українською мовою завдяки праці Грабовського зазвучали російські билини, твори Державіна, Жуковського, Пушкіна, Рилеєва, Полежаєва, Лермонтова, Тютчева, Огарьова, О. К. Толстого, Курочкіна, Некрасова, Добролюбова, Михайлова, Минаєва, Плещеева, Майкова та ін.

Грабовському належать переклади двох поем Байрона («Шільйонський в'язень», «Замок Альва»), двох поем Бернса

Оригінальні поетичні твори Грабовського є його найвагомішим внеском в українську літературу. Проте ними не обмежувалась діяльна участь поета в літературному процесі 90-х рр. У галицьких виданнях друкувалися його нариси, статті, замітки, поетичні переклади.

Статті Грабовського торкаються різноманітних проблем тогочасного громадського і культурного життя на Україні, в Сибіру та Галичині («Лист до молоді української», «Коротенькі вістки з Сибірі», «Дещо в справі жіночих типів», «Дещо до свідомості громадської», «Дещо про освіту на Україні», «Економічна безвикрутність благословенної Полтавщини» та ін.). Трагічне життя подруги поета, спільниці у боротьбі відображено ним у статті «Надія Костева Сигида. Сумна споминка».

Чимало виступів Грабовського присвячено актуальним проблемам літератури. Це біографічні нариси про видатних діячів російського літературного й суспільного руху («Микола Гаврилович Чернишевський», «Михайло Ларіонович Михайлов»), спогади про українських письменників («Порфир Кореницький», «Споминки про д-ра В. Александрова»), статті, що містять розгляд творчості Шевченка і Пушкіна та міркування про їх значення («Т. Шевченко в Нижнім Новгороді», «Московські переклади творів Шевченкових», «Тарас Григорьевич Шевченко», «Памяти Т. Г. Шевченко», «К пушкинському вечеру в народной аудиторії»; останні три були надруковані в тобольській газеті «Сибирский листок»).

Протягом усього творчого життя Грабовський здійснював величезну роботу як перекладач творів світової поезії. У книгах «З чужого поля», «Доля», «З Півночі» (розділ «Переклади»), «Кобза», в підготовленій, але не виданій збірці «Хвиля» (1899) вміщено переклади поетичних творів із 25 літератур світу. Українською мовою завдяки праці Грабовського зазвучали російські билини, твори Державіна, Жуковського, Пушкіна, Рилеєва, Полежаєва, Лермонтова, Тютчева, Огарьова, О. К. Толстого, Курочкіна, Некрасова, Добролюбова, Михайлова, Минаєва, Плещеева, Майкова та ін.

Грабовському належать переклади двох поем Байрона («Шільйонський в'язень», «Замок Альва»), двох поем Бернса

(«Хома Баглай» (в оригіналі «Том О'Шантер») та «Старчача гульня»), віршів Шеллі, Сауті, Вордсворта, Теннісона, Лонгфелло, Е. Браунінг, Гете, Уланда, Гейне, Ленау, Фрейліграта, Гервега, Леопарді, Беранже, Гюго, Дюпона, Барб'є, Метерлінка та ін. Значне місце у перекладах Грабовського займають поети слов'янських (чеської, словацької, болгарської, польської, сербської, хорватської, словенської, лужицької), скандинавських (шведської, норвезької, фінської) та угорської літератур. Поет-перекладач мріяв про видання українською мовою творів угорського поета Петефі та італійської поетеси Ади Негрі. Одним з перших на Україні звернувся Грабовський до грузинської (Чавчавадзе, Бараташвілі, Церетелі), вірменської (Ісаакян, Туманян), естонської (Лідія Койдула, Крейцвальд) поезії.

Цікавим явищем є створення збірника «Песни Украины» (за життя поета не був надрукований) — спроба популяризації російською мовою кращих поетичних творів українських поетів XIX ст.

Переклади Грабовського (сам автор часто називав їх «переспівами») мають різний рівень відповідності оригіналам. Неусталеність перекладацьких принципів та відсутність першоджерел, спричинені злигоднями заслання, позначилися на створеній Грабовським «антології світової поезії», але не применшують її значення, особливо для свого часу. Своєрідністю перекладацької діяльності Грабовського є й те, що поет здебільшого щедро наснажував перекладний твір пафосом й ідеями власної творчості.

В кінці 1896р. Грабовський дістав змогу виїхати в Якутськ — губернське місто, де значно активніше протікало життя політичних засланців. Тут остаточно були сформовані збірка перекладів «Доля» (вийшла у Львові в 1897р.), а також збірка оригінальних і перекладних поезій «Кобза», надіслана Б. Грінченку на Україну і видана в Чернігові 1898р. Грінченку було надіслано й рукопис перекладів творів українських поетів російською мовою, але вони не побачили світ. Значну роль в українському літературному процесі відіграла написана на засланні стаття Грабовського «Дещо про творчість поетичну» («Зоря», 1897). В ній Грабовський аргументовано спростовує

(«Хома Баглай» (в оригіналі «Том О'Шантер») та «Старчача гульня»), віршів Шеллі, Сауті, Вордсворта, Теннісона, Лонгфелло, Е. Браунінг, Гете, Уланда, Гейне, Ленау, Фрейліграта, Гервега, Леопарді, Беранже, Гюго, Дюпона, Барб'є, Метерлінка та ін. Значне місце у перекладах Грабовського займають поети слов'янських (чеської, словацької, болгарської, польської, сербської, хорватської, словенської, лужицької), скандинавських (шведської, норвезької, фінської) та угорської літератур. Поет-перекладач мріяв про видання українською мовою творів угорського поета Петефі та італійської поетеси Ади Негрі. Одним з перших на Україні звернувся Грабовський до грузинської (Чавчавадзе, Бараташвілі, Церетелі), вірменської (Ісаакян, Туманян), естонської (Лідія Койдула, Крейцвальд) поезії.

Цікавим явищем є створення збірника «Песни Украины» (за життя поета не був надрукований) — спроба популяризації російською мовою кращих поетичних творів українських поетів XIX ст.

Переклади Грабовського (сам автор часто називав їх «переспівами») мають різний рівень відповідності оригіналам. Неусталеність перекладацьких принципів та відсутність першоджерел, спричинені злигоднями заслання, позначилися на створеній Грабовським «антології світової поезії», але не применшують її значення, особливо для свого часу. Своєрідністю перекладацької діяльності Грабовського є й те, що поет здебільшого щедро наснажував перекладний твір пафосом й ідеями власної творчості.

В кінці 1896р. Грабовський дістав змогу виїхати в Якутськ — губернське місто, де значно активніше протікало життя політичних засланців. Тут остаточно були сформовані збірка перекладів «Доля» (вийшла у Львові в 1897р.), а також збірка оригінальних і перекладних поезій «Кобза», надіслана Б. Грінченку на Україну і видана в Чернігові 1898р. Грінченку було надіслано й рукопис перекладів творів українських поетів російською мовою, але вони не побачили світ. Значну роль в українському літературному процесі відіграла написана на засланні стаття Грабовського «Дещо про творчість поетичну» («Зоря», 1897). В ній Грабовський аргументовано спростовує

теорію «мистецтва для мистецтва», обстоює тенденційність мистецтва, його реалізм, ратує за прогресивний світогляд як одну з заporук створення справжньої літератури. Розробка проблематики цієї статті своєрідно продовжена Грабовським у листах до Б. Грінченка 1897 — 1902 рр.

У 1899р. Грабовський здійснює переїзд з Якутська в Тобольськ, по дорозі роблячи нетривалу зупинку в Іркутську. В Тобольськ поет прибув у вересні 1899р. Цьому місту судилося бути останнім у його житті. Грабовський мешкав ще в кількох сусідніх населених пунктах, проте йому так і не пощастило повернутися на Україну, як він про це мріяв.

Майже весь вільний час поета поглинала малооплачувана і виснажлива робота (коректором у редакції, у ветеринарному управлінні, приватні уроки тощо). Роки заслання вкрай підірвали його здоров'я, в Тобольську він дуже хворів. Проте й у таких умовах Грабовський не залишає літературної роботи, готується видавати зібрання творів, пише нові вірші. На цей період припадає інтенсивне, цінне з історико-літературного погляду листування Грабовського з Б. Грінченком.

Помер Грабовський 12 грудня 1902р. у Тобольську, похований згідно заповіту на кладовищі поруч з декабристами.

теорію «мистецтва для мистецтва», обстоює тенденційність мистецтва, його реалізм, ратує за прогресивний світогляд як одну з заporук створення справжньої літератури. Розробка проблематики цієї статті своєрідно продовжена Грабовським у листах до Б. Грінченка 1897 — 1902 рр.

У 1899р. Грабовський здійснює переїзд з Якутська в Тобольськ, по дорозі роблячи нетривалу зупинку в Іркутську. В Тобольськ поет прибув у вересні 1899р. Цьому місту судилося бути останнім у його житті. Грабовський мешкав ще в кількох сусідніх населених пунктах, проте йому так і не пощастило повернутися на Україну, як він про це мріяв.

Майже весь вільний час поета поглинала малооплачувана і виснажлива робота (коректором у редакції, у ветеринарному управлінні, приватні уроки тощо). Роки заслання вкрай підірвали його здоров'я, в Тобольську він дуже хворів. Проте й у таких умовах Грабовський не залишає літературної роботи, готується видавати зібрання творів, пише нові вірші. На цей період припадає інтенсивне, цінне з історико-літературного погляду листування Грабовського з Б. Грінченком.

Помер Грабовський 12 грудня 1902р. у Тобольську, похований згідно заповіту на кладовищі поруч з декабристами.

ДО... («ЯРМО ВАЖУЧЕ...»)

Ярмо важуче —
 То твій вінець,
 Життя замуче
 Тебе вкінець.
 Всю сум обійме...
 З чола ж твого
 Сам кат не здійме
 Вінця того.
 Він сяти буде
 Зі споду тьми,
 Любов розбуде
 Межи людьми!

БЕЗ ШЛЯХУ

Дощ та буря; вечір гасне.
 Треба йти, але куди?
 Сумно верби кучеряві
 Похилились край води.
 Я покинув рід коханий...
 Лийтесь, сльози! Де знайти
 Такий інший? Плачуть верби;
 Вітер гне очерети.
 Ти, голубко сизокрила,
 Сяєш променем одна:
 Так зорить крізь верби часом
 З неба зіронька ясна.

ДО... («ЯРМО ВАЖУЧЕ...»)

Ярмо важуче —
 То твій вінець,
 Життя замуче
 Тебе вкінець.
 Всю сум обійме...
 З чола ж твого
 Сам кат не здійме
 Вінця того.
 Він сяти буде
 Зі споду тьми,
 Любов розбуде
 Межи людьми!

БЕЗ ШЛЯХУ

Дощ та буря; вечір гасне.
 Треба йти, але куди?
 Сумно верби кучеряві
 Похилились край води.
 Я покинув рід коханий...
 Лийтесь, сльози! Де знайти
 Такий інший? Плачуть верби;
 Вітер гне очерети.
 Ти, голубко сизокрила,
 Сяєш променем одна:
 Так зорить крізь верби часом
 З неба зіронька ясна.